

30 Ağustos Zaferi'nin 65. Yıldönümü münasebetiyle

30 AĞUSTOS ZAFERİ

E. Tümğ. NUSRET ÖZSELÇUK

Bu yıl 30 Ağustos zaferimizin 65 nci yıldönümünü kutluyoruz. 30 Ağustos Zaferini daha iyi anlayabilmek için bazı hususların açıklanmasında yarar vardır. Genellikle harpler milletlerin kaderini olumlu veya olumsuz yönde olmak üzere büyük ölçüde etkiler. Örneğin, bir harbin sonunda küçük bir devlet, büyük bir devlet olarak ortaya çıkabildiği gibi, büyük bir devlet de birdenbire dağılarak bir takım küçük devletlere dönüşebilir. Örneğin, 20 nci yüzyılın başına kadar küçük bir devlet sayılan Japonya 1904-1905 Harbinde Ruslara karşı kazandığı zafer sonucu birdenbire büyük bir devlet olarak ortaya çıkmıştır. Yine Birinci Dünya Harbi'ne kadar, Avrupa'nın büyük devletlerinden olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, harbi kaybedince dağılmış ve imparatorluk bünyesindeki her toplum kendi küçük devletini kurmuştur.

Harpler, bazen bir devleti tarih sayfalarına intikal ettirdiği gibi, bazen de yüzlerce yıl tarihte gömülü kalmış bir devleti tarihin derinliklerinden çıkararak yaşama döndürebilir. Böyle durumlar ancak kesin sonuçlu muharebelerden sonra görülür. Kesin sonuç ise ancak tam zaferle sonuçlanan meydan muharebelerinde elde edilir. O halde meydan muharebesi nedir?

Meydan Muharebesi, bir harp sürecinde, tarafların veya taraf devletler grubunun harbi kazanarak karşı tarafa isteklerini kabul ettirebilmek için bütün güçlerini ve imkânlarını ortaya koydukları kesin sonuçlu muharebelerdir. Kazanan taraf istediğini elde eder, kaybeden taraf ise karşı tarafın isteklerine boyun eğer. Bu kez kendi tarihimizden örnek verelim: Selçuklu beylerinden Tuğrul ve Çağrı kardeşlerin 1040 yılında Dandanakan Meydan Muharebesi'nde Gazneli Mesut kuvvetlerini kesin olarak yenilgiye uğratmaları sonucu, Gazneli Devleti tarihe karışmış ve Gazneli topraklarında da Selçuklu Devleti kurulmuştur. Yine Selçuklu Hükümdarı Alp Aslan'ın 1071 yılında Malazgirt Meydan Muharebesi'nde Bizans İmparatoru Romen Diyojen'i kesin olarak yenilgiye uğratması üzerine Anadolu kapıları, Türklere açılmış ve bunun sonunda, 1077 yılında,

Konya'da, Anadolu Selçuklu Devleti kurulmuştur. Anadolu'nun Türkleşmesi ve bütünleşmesini sağlayan bu devlet gerek yönetim hataları ve gerekse Haçlı Ordularının saldırılarına uğrayıp birkaç defa yok olma tehlikesi atlatmasına rağmen, sonunda Selçuklu Sultanı 2 nci Kılıçslan ile Bizans İmparatoru Manuel Komnen arasında, 1176 tarihinde, ceryan eden Düzbel veya öteki adıyla Miryo Kefalon Meydan Muharebesi'nde, muharebeyi Kılıçslan'ın kazanmış olması, Anadolu'nun kesin olarak bir Türk yurdu olmasını sağlamıştır. Bizans İmparatorunun amacı, hiç şüphesiz, Türkleri Anadolu'dan kesin olarak silip atmaktı. Bundan sonra da Avrupalı'nın Türkleri gerek Avrupa'dan gerekse Anadolu'dan atma girişimleri asırlarca devam edecektir.

İşte her yıl kutladığımız 30 Ağustos Zaferi bu türden ve Türk Milleti'nin var veya yok oluşunu etkileyecek bir Meydan Muharebesi idi. Bu Muharebe Başkomutan olan Mustafa Kemal Paşa'nın bizzat kendisi tarafından yönetildiği için de adına "Başkomutan Muharebesi" denilmiştir.

Şimdi pek çok kimsenin zihninde şu soru canlanabilir: 30 Ağustos Maydan Muharebesi acaba neden bu derece önemlidir?

30 Ağustos Zaferini daha iyi değerlendirebilmek için o sıralarda Türkiye'nin içinde bulunduğu durum ve başında dolaşan felâketleri kısa da olsa gerçek yönleriyle hatırlamada yarar vardır.

Avrupa'nın yarısına yakın bir kısmını yönetimi altına alarak üç kıta üzerinde bir dünya devleti kuran Osmanlıların zevk ve sefa içerisinde, rüşvet ve irtikâpla dolu bir hayat süren, miras yedi kuşağı, her gün gelişen Avrupa'ya sırt çevirip, çağın tekniğine ayak uyduramayınca, sonunda ülke 1699 Karlofça Antlaşması'yla ilk yenilginin acısını tatmış ve bundan sonra da ülke devamlı olarak başaşağı gitmiştir.

19 ncu yüzyıl ortalarında Çar Nikola tarafından "Hasta Adam" ilân edilen Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasından pay almak Avrupalı büyük devletlerin temel siyasetlerini oluşturuyordu. Bu amaçla Birinci Dünya Harbi öncesinde İngiltere, Fransa ve Rusya arasında kurulan ittifakta ve harp içerisinde yapılan gizli anlaşmalarda Osmanlı topraklarının bölüşülmesi başlıca konuları teşkil etmiştir. Bu üç devlet arasında yapılan uzun pazarlıklardan sonra varılan anlaşmalar hakkında SSCB Bilimler Akademisi'nin yayınladığı "Uluslararası İlişkiler Tarihi" adlı eserin 18 nci bölüm 495 nci sayfasında "Uzun ve zorlu bir pazarlıktan sonra Müttefikler Asya Türkiye'sinin bölüşülmesi konusunda nihayet fikir birliğine varabilmişlerdir" denildikten sonra "Osmanlı İmparatorluğu'nun-tama-

miyle Türklerin oturduğu topraklar da dahil olmak üzere-büyük bir kısmının İtilâf Devletleri tarafından istilâsını öngören bir plândı bu” şeklinde bir ifade yer almıştır. Yine aynı eserin 496 ncı sayfasında bölüşmenin nasıl yapılacağı ve kimlerin nereleri alacakları belirtildikten sonra “görüldüğü gibi anlaşma, koskoca Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye’ye sadece Orta ve Kuzeydoğu Anadolu’nun bir parçasını bırakmakta idi” ki, bırakılan topraklar bugünkü topraklarımızın ancak 1 / 7’si kadardı. Bu da yok olmaktan başka bir şey sayılmazdı. Bu duruma düşürülecek bir Türk Devletinin dünyanın son derece kritik bir coğrafi bölgesinde bağımsız olarak yaşamasına zaten imkân yoktu.

Mustafa Kemal’in ve Türk askerinin Çanakkale’deki beklenmeyen büyük başarısı bu oyunu bozmuş ve 1917 yılında patlak veren ihtilâl Rusya’nın aradan çekilmesine neden olunca, itilâf devletleri, Rusyasız olarak plânlarını yürütmeye devam etmişlerdir. Zira, söz konusu olan İngiliz İmparatorluğunun çıkarı ve bu İmparatorluğa uzanan yolların güvence altında bulunmasıdır. Bu sebeple, bir Türk düşmanı olan İngiliz Başbakanı Lloyd George’a göre Osmanlı İmparatorluğu ne pahasına olursa olsun parçalanarak bölüşülmeli ve bir kısmı üzerinde de İngilizlerle diğer bazı devletlerin menfaatlerini kollayacak peyk devletler kurulmalıdır.

Bu ana fikrin gerçekleşmesi için İmparatorluğun kalbi olan İstanbul ile Anadolu’nun işgali gerekmektedir. Müttefiklerinin teslim olmalarına rağmen, Türk Ordusu henüz teslim olmamıştı. ama ne yazık ki, âciz Osmanlı Hükûmeti mütareke isteğinde bulunmuştu. O halde ilk olarak Türk Ordusunun pasifize edilmesi gerekiyordu. Bir tuzak ve bir Truva Atından başka bir şey olmayan Mondros Mütarekesi korkak Osmanlı Hükûmetine imzalatılarak Türk Ordusunun elinden silâhları alınmaya ve İstanbul dahil olmak üzere ülkenin stratejik bölgeleri işgal edilmeye başlanır.

İşte Mustafa Kemal bu dönemde yeniden devreye girerek, Hükûmeti ve işbaşında bulunan arkadaşlarını birçok defa uyarır. Arkadaşlarına birliklerini terhis etmemelerini, silâhlarını teslim etmemelerini ve birliklerinin başından ayrılmamalarını tavsiye eder. Zira, Hükûmetin içinde bulunmuş gafletin aksine, İngilizlerin Türkler için kurmuş oldukları tuzağı gören ve sezen bu ülkedeki tek kişi O’dur.

Türk Ordusunun büyük bir kısmının silâhları alınıp terhis edildikten sonra sıra Anadolu’nun işgaline gelmiştir. Fakat koca İmparatorluktan Türklerin elinde sadece Anadolu kalmıştı. Anadolu Türklerin sığınacağı son Türk yurdu idi ve onun da yarısı işgal altında bulunuyordu.

Lloyd George'un özlediği düzenin kurulabilmesi ancak Anadolu'nun işgali ile mümkün olabilirdi. Bu da bir hayli İngiliz kanının akması demekti. Lloyd George, şüphe yok ki, bu riski göze alamazdı ve zaten almadı da. O, yumuşak bir tutumla gafil Osmanlı Hükûmetine Mondros Mütarekesi'ni imzalattıktan sonra dışlarını göstermede gecikmedi. Stratejik mevkilerin işgali ile ordu birliklerinin terhis edilmesi ve silâhlarının toplanmasından sonra, daha açık bir ifade ile, yenik Osmanlı Devleti'nin eli ve kolu bağlandıktan sonra, İngilizler, ellerinde hazır kuvvet olarak bulunan Yunanlılara, yıllarca özlemiş oldukları Helen İmparatorluğunu kurmaları için İzmir'e çıkmalarına izin verdiler ve bu çıkışı desteklediler.

Böyle bir durum Yunanlıların tabiatına uygundu. Zira, onlar daima büyük devletlerin himayesinde hareket ederek topraklarını genişletmişlerdi. Yunanlıların davranışı, eli kolu bağlı bir adama saldırmaktan farklı değildi. Osmanlı Hükûmetinin Yunanlılara mukavemet edilmemesine dair bölge amirlerine verdikleri emir üzerine, ellerini kollarını sallayarak İzmir'e çıkan Yunanlılar ciddî bir mukavemet görmedikleri için İzmir ve çevresini çabucak işgal ettiler, fakat bununla yetinmediler. Geniş Anadolu toprakları ihtiraslarını, ciddî bir mukavemet görmemeleri de cüretlerini artırmıştı.

Mustafa Kemal Paşa ve bir avuç Türk, büyük imkânsızlıklar içerisinde Yunan ileri hareketini durdurmaya çalışırken bir de İstanbul Hükûmeti'nin ihanetiyle karşılaştılar. İstanbul Hükûmeti, "Sanki ülke Mustafa Kemal'e kalacağına düşmana kalsın daha iyi dercesine" 10 Ağustos 1920'de, ülkeyi parçalayan ve kendilerini birer hain durumuna sokan, Sevr Antlaşması'nı imzalamıştır. Bu ülkenin vefalı evlâtları düşmanı ülke topraklarından çıkarmak için gece ve gündüz demeden çaba harcarken ve düşmana da henüz yenik düşmüş bir durumları da yokken, Padişah Hükûmetinin hangi düşünce altında bu ihanete teşebbüs ettiklerini anlamak mümkün değildir. Zira, Sevr Antlaşması'yla Türkiye'ye bırakılacak toprakların tümü, Hanedanın ve onun Hükûmet erkânı ile yakınlarının ancak saltanatlarını devam ettirebilecek bir çiftlikten başka bir şey değildi.

Sırası gelmişken şu hususu belirtmemizde de yarar var. Uzak görüşten yoksun, korkak ve üstelik de kendisini hain durumuna düşüren İstanbul Hükûmetinin İngilizler karşısında yaptığı hatalar, Mustafa Kemal Paşa'nın işini son derece de zorlaştırmış oluyordu. Zira, İtilâf Kuvvetleri o güne kadar silâhla giremedikleri yerlere Osmanlı yöneticilerinin basiretsizlikleri yüzünden kolaylıkla girmeyi başarmışlardır.

Millî Mücadele başladığı zaman Mustafa Kemal Paşa'nın elinde güvenilecek bir kuvvet yoktu. Fakat bu harekât sonuna kadar da Milislerle

yürütülemezdi. Bu nedenle, çete döneminin kapatılıp muntazam ordu dönemine geçilmesi ve yeterli güce ulaşıncaya kadar da eldeki kuvvetlerin imhasına sebep olacak kesin sonuçlu bir muharebeden kaçınılması ve ayrıca Anadolu'da siyasal teşkilâtın da yeniden düzenlenerek milletin bu yeni mücadeleye hazırlanması gerekiyordu.

Birinci (6-11 Ocak 1921) ve İkinci İnönü (23-31 Mart 1921) Zafeleri muntazam ordunun ilk ürünleridir. İnönü Muharebelerinden sonra Yunanlılar çok üstün kuvvetlerle taarruzlarının şiddetini artırınca, Ordu, Kütahya ve Eskişehir bölgesinden Sakarya gerisine kadar uzun bir çekilme yapmıştır. Böylece, henüz hazırlıklarını tamamlayamamış olan ordunun daha fazla yıpranması önlenecek ve hazırlıklarını tamamlayabilmesi için gereken zaman kazanılacak ve buna ilâve olarak da Yunan Ordusu Anadolu derinliklerine çekilerek ikmâl üslerinden uzaklaştırılmış olacaktır.

Türk Ordusu Sakarya gerisine çekildiği için, Yunanlılar kesin sonuç alamamışlardı. Türk Odusu ayakta kaldığı sürece de Yunanlılar Anadolu'da güvence altında sayılmazlardı. Bu nedenle, 28 Temmuz 1921 günü Kütahya'da Yunan Kralı Konstantin'in Başkanlığında yapılan bir toplantıda Başbakan Gunaris, Harbiye Nazırı Theotokis, Küçük Asya Ordusu Başkomutanı Korgeneral Papulas, Kurmay Başkanı Albay Pallis, yardımcısı Albay Sarıyannis, Genelkurmay Başkanı General Dusmanis ve Ordu Komutanı danışmanı General Stratigos katılmışlardı.

Türk Ordusunu takip etmek veya bulunulan bölgede savunmada kalmak şıkları tartışıldıktan sonra Türk Ordusunun takibine karar verildi.

Stratejide saha ya da alan başlı başına bir güçtür. Örneğin, Moskova Seferinde Napolyon'u yenilgiye uğratan uçsuz bucaksız Rus ovaları idi. Belirli bir mesafeden sonra geniş Anadolu toprakları da Yunanlılar için büyük bir engeldir. Kuvvetlerini Sakarya gerisine çeken Mustafa Kemal Paşa'nın bir amacı da bu güçten yararlanmaktı. Gece ve gündüz 22 gün devam eden ve her iki taraf için büyük insan kaybına sebep olan Sakarya Meydan Muharebesini kaybeden Yunanlılar Afyon-Eskişehir hattına çekilmek zorunda kaldılar.

Sakarya Meydan Muharebesi, Türklerin kaderi açısından bir dönüm noktasıydı. Düşman ağır yenilgiye uğratılmıştı, fakat henüz imha edilememişti. Ama düşman Sakarya'dan çekilirken taarruz gücünü kaybederek çekilmişti. Kısacası, düşman yeni ve büyük takviyeler almadığı sürece savunmada kalma zorundaydı. İnisiyatif artık Türklere geçmişti.

Yunanlıların ülkeden atılabilmesi için Türk Ordusunun kesin sonuçlu bir muharebeye hazırlanması gerekiyordu. Düşman kuvvet ve özellikle silâh

bakımından yine de üstündü. Sakarya Zaferi kazanılmıştı, ama ordu personel ve malzeme yönünden büyük kayıplara uğramıştı. Özellikle Subay kaybı çok büyüktü. İhtiyaçların sağlanması zaman alacaktı. Bu arada teşkilât'ta gözden geçirilecekti. Fakat, takviye almasını önlemek için de düşmana yeterli zaman tanınmayacaktı.

Böylece, Büyük Taarruz için hazırlık dönemi, Türk Milleti için ölüm kalım niteliği taşıyan bir dönem oldu. Başkomutan etrafında kilitlenen Türk Milleti, o anda sahip bulunduğu çok kısıtlı imkânlarını ortaya dökerek, ordusunu Büyük Taarruza hazırlamış bulunuyordu.

Mevsimin ilerlemiş olmasına rağmen Türklerin hâlâ taarruza başlamamış olmalarını İngilizler, Türk Ordusunun bir genel taarruz gücüne erişememiş olduğu şeklinde değerlendirdiler. Anadolu'nun ekonomik bakımdan bitkin bir halde bulunduğu hakkında alınan haberlerin böyle bir kanıya neden olduğu söylenebilir.

Ankara'nın yabancı basına da yansıyan bu gibi haberleri yalanlaması, Türklerin taarruz edemeyeceklerine ilişkin İngiliz görüşünü kuvvetlendiriyordu. Bu nedenle İngilizler barışa yanaşmak istemiyorlar ve içinde bulunulan durumu uzatarak barışı kendilerinin diledikleri koşullarda yapmak istiyorlardı.

Yunanlılara gelince; onlar da Türklerin gücünün bittiğine hükmederek, Türkler artık barış masasına oturmak zorundadırlar düşüncesiyle, pazarlık güçlerini yüksek tutmak için mümkün olduğu kadar geniş Türk toprağını ellerinde tutmak istediklerinden Afyon-Eskişehir hattından daha gerilere gitmek istememişlerdir.

Mustafa Kemal Paşa'ya gelince, O bir hayal adamı değil bir hesap adamıydı. Yapılmasına imkân olmayan şeyleri istemez, fakat yapılabilecek olanları da çok iyi bilirdi. Büyük bir gizlilik içerisinde hazırlanmış olan Ordunun Büyük Taarruza başlama zamanı gelmişti. Şurası bir gerçek ki, hazırlıklar istenilen düzeyde değil, ancak, ülkenin o sıralarda sahip olduğu imkânlar ölçüsünde tamamlanabilmişti. Kısacası imkân bu kadardı ve Yunanlılarla da kuvvet dengesi sağlanmış sayılamazdı. Batı Cephesi karargâhında Genelkurmay Başkanı Taarruz Plânını açıkladığı zaman, yetkili komutanlardan bazıları karşı çıkar. Ordu komutanlarından biri de Milletin varını yoğunu bir zar gibi atmanın tarihçe bir cinayet sayılacağını açıkça belirtir. Bunun üzerine Büyük Asker, Milletin varı ve yoğununun bundan ibaret olup olmadığını sorar, evet bu kadar karşılığını alınca da, o halde kesin sonucu bu kuvvetlerle almak zorundayız der. Daha sonra

Kolordu Komutanlarından birinin, bizim geri hizmet teşkilâtımızın harekâtı ancak 20 Kilometre dahilinde desteleyebileceğini belirtmesi üzerine de, o halde düşmanı 20 Kilometre içerisinde imha etmek zorundayız demek suretiyle de kendisinin bir karar adamı ve gerçek bir lider olduğunu bir kere daha ortaya kor.

Mustafa Kemal, Büyük Taarruzun tertiplenmesinde de askerî dehasını bir kere daha ortaya koymuştur. 30 Ağustos Zaferinin plânları, askerliği meslek olarak seçmiş olanlar için gerçekten şaşırtıcıdır. Bu plân, büyük bir cüret ve cesaretin yanında kendine olan büyük güvenin de simgesidir. Batı Cephesi 1 nci ve 2 nci Ordularla, Kocaeli Gr. ve Süvari Kolordusundan oluşuyordu. Ancak, Batı Cephesinin kesin sonuç alacak olan iki büyük kuvveti 1 nci ve 2 nci Ordulardı. Büyük Taarruzda Afyon-Konya demiryolunun kuzeyinden 2 nci Ordu, güneyinde de 1 nci Ordu taarruz edecekti. Siklet merkezi bölgesi olarak 1 nci Ordu bölgesi seçildiğinden Batı cephesine bağlı kuvvetlerin büyük çoğunluğu 1 nci Ordu bölgesinde bulunacaktı. Yiğınak bölgeleri incelenecek olursa şu iki husus göze çarpar:

Birincisi: Eskişehir-Ankara istikameti hemen hemen açık denecek bir durumda bırakılmıştır.

İkincisi de: kuvvet çoğunluğunun toplandığı Afyon-Konya demiryolunun güneyindeki 1 nci Ordu gerisinin göller bölgesine dayanması nedeniyle düşmanın bir karşı taarruzu veya Büyük Taarruzun başarıya ulaşmaması hallerinde 1 nci Ordu bölgesindeki kuvvetler kritik durumlara düşebilirlerdi. Bir taktik ve strateji hocası olan 2 nci Ordu komutanının “Milletin varını yoğunu bir zar gibi atmanın tarihçe bir cinayet sayılacağı” şeklinde söz etmesi bu sebeptir. Büyük asker, hiç şüphe yok ki, bir maceraperest ve Milletin varlığı üzerine kumar oynayacak bir kimse değildi. O, hesaplarını çok iyi yapmıştı. Gerçi harekât oldukça cüretli ve biraz da riskli bir harekâtı, ama her büyük zaferde daima biraz olsun risk vardı ve bu muharebede kesin sonuç da ancak böyle alınabilirdi.

26 Ağustos 1922 Cumartesi günü başlayan ve 30 Ağustos 1922 de Dumlupınar’da zafere ulaşılan Başkomutan Meydan Muharebesinde, kesin yenilgiye uğratan düşman çok yakın bir takiple 9 Eylül 1922’de İzmir’de denize dökülmüştür.

Bu muharebenin insanları şaşırtan bir yanı vardır. Afyon-İzmir karayolu bugün 325 kilometre kadardır. Türk Süvari ve Piyade birlikleri 9 Eylül’de İzmir’e birlikte girmişlerdir. Meslekten olan pek çok kişi bunun sırrını çözmede zorluk çekmişlerdir. Zira takip harekâtına geçildiği zaman

300 kilometrelik yol 9-10 günde alınmıştır ki, her güne 30 kilometreden fazla düşmektedir. Bunun da sebebini Türk askerinin vatanını kurtarma aşkının üstünlüğü yanında o askere komuta eden Başkomutan ve komutanların büyüklüğünde aramak gerekir. Zira, takip harekâtına geçilirken “Ordular ilk hedefiniz Akdeniz’dir İleri” emrini verdiği zaman, ordu nasıl bir görev aldığını anlayarak gece ve gündüz demeden, düşmanı denize dökünceye kadar kovalamıştır. Şu hususu iftiharla belirtmek gerekir ki, hiçbir komutan o tarihe kadar birliklerine Atatürk kadar uzak ve anlamlı bir hedef vermemiştir.

Mustafa Kemal Paşa Büyük Taarruzda yarar sağlayabilecek en ufak bir ayrıntıyı gözardı etmemiştir. Örneğin, Büyük Taarruz 26 Ağustos 1922 Cumartesi günü başlanması bile bir rastlantı değildir. Cumartesi özellikle seçilen bir gündür. Zira, taarruz düşmanın tatil gününe rastlayan günde başladığı için İngilizler bu taarruzu ancak üç gün sonra öğrenebilmişler ve o zaman da iş işten geçtiği için sonuca müdahale edememişlerdir.

Yazımızın başında 30 Ağustos Zaferi neden bu derece önemlidir diye kendi kendimize bir soru sormuştuk. Bunun cevabını şimdi verebiliriz:

30 Ağustos Zaferi, varlığına kastedilen büyük Türk Milletinin yeniden hayata dönüşünü sağlayan bir zafer olup yeni Türkiye Cumhuriyetinin temelini oluşturmuştur. Başka bir ifadeyle, Türk Milletini sömürge durumuna düşmekten kurtaran ve Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasını sağlayan bu Zaferdir. 30 Ağustos Zaferi, Balkan Harbinin hemen ardından gelen Birinci Dünya Harbinde 4 yıl gibi uzun bir zaman Avrupa’nın ve Dünya’nın en büyük devletleriyle savaşarak bitkin düşen bu Milletin daha 3 yıl 3 ay ve 11 gün gibi çok uzun bir zaman katlandığı sıkıntuların ve döküğü kanın bedelidir.

Türlüğün var olmasını sağlayan 30 Ağustos Zaferi eğer kazanılmamış olsaydı, hiç şüphesiz, hain İstanbul hükümetinin, ne hikmetse, imzalamış olduğu Sevr Antlaşması uygulanır ve bu güzel vatanımız parçalanarak bir devletler mozayigine dönüşürdü.

Bütün bunlara ilâve olarak, Yunan emellerini, Yunan megaloo ideasını ebediyen söndürmesi bakımından da 30 Ağustos Zaferinin Türk Askerî ve siyasî tarihinde müstesna bir yeri vardır.